

Nino Popiaşvili

İvane Cavaxişvili adına

Tbilisi Dövlət Universiteti

İkidillilik və dövlət dili: yanaşmalar və strategiyalar

Abstrakt

Məqalədə ikinci dilin və dövlət dilinin tədrisi strategiyalarına və müasir yanaşmalara baxılır. Xüsusilə də ikinci dilin tədris strategiyalarına:

Ailənin yetkin və yeniyetmə üzvləri arasında dili bilmə səviyyəsi eyni olduğunda yaş qruplarının əvəzinə, integrativ, qarışıq qruplara bölünmə daha məqsədəuyğundur, çünki belə bir hallarda dili öyrənmək mürəkkəb, müəyyən problem kimi asanlıqla dəf edilə bilər. İkinci dilin tədrisi qarışıq/integrativ qruplarda ana dilində kommunikasiyanı istisna etmir. Hesab olunur ki, ikinci dili öyrəndikdə integrativ qrupda (valideynlərin və övladların qrupu) ümumi terminologiya, qrammatik modellər, ikinci dilin qavranılmasının vahid obrazı yaranır, hansında ailə üzvləri sözləri, ifadələri bir-birinə izah edir, ikinci dilin qrammatik, dil aspektlərini müqayisə edir və analiz edirlər və bu da bütövlükdə, dilin öyrənilməsinə asanlaşdırır.

İkinci dil – ana dilinin mənimsənilməsindən sonra insan tərəfindən öyrənilən dil ola bilər. “İkinci dil termini dil növləri üçün istifadə olunmur, onların mənimsənilməsi isə uşaqlıqda deyil, bir qədər sonra baş verir: buna görə də birinci dildən başqa (hansında uşaq düşünməyə başlayır) dillərdə ikinci, üçüncü və s. dillər başa düşülür, onların dilləri mənimsəmələrinin ardıcılığına əsasən” (Qabuniya, Ezuqbaia, Kiriya 2010, səh.29).

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ikinci dil hal-hazırda istifadəsi gündəlik həyatda zəruri olan dil hesab olunur. Məsələn, dövlətdə, yaşayış mühitində, mağazada və ya ailədə də,

əgər ailə üzvləri (valideyn, qohum) yalnız həmin dildə danışsın.

Əksər hallarda ikinci dil – milli azlıqların və ya miqrantların danışdıqları dil hesab olunur. Qərbi/Avropa təcrübəsinə əsasən, ikinci dil gənc/yeniyetmə miqrantlar üçün dövlət dilidir, çünki miqrantların əksəriyyəti öz ana dillərində danışır və onlar üçün qonaq olduqları ölkənin dövlət dili ikinci dilə çevrilir. Bəzi ölkələrdə, məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarında, bir qayda olaraq, miqrant uşaqlar dövlət dilinə daha yaxşı sahib olurlar, nəinki ana dillərinə. Eləcə də məlumdur ki, təxminən 360-370 milyondan artıq nəfər ingilis dilini ikinci dil kimi bilir. Bu

zərurəti isə ayrı-ayrı ölkələr yaradırlar – Hindistanın, Pakistanın, Nigeriyanın, Keniyanın və başqa dövlətlərin rəngarəngliyi, burada ingilis dili regional, bir-birini anlama vasitəsini təqdim edir. Bu ölkələrdə ingilis dili ikinci rəsmi dildir.

İkidilli regionlarda, məsələn, Cənubi Tirolada (İtaliyada) ikinci dilin öyrənilməsi məktəb kurikulumunda vacibdir (italyan məktəblərində - alman, alman məktəblərində - italyan dili).

Almaniyada 2005-ci ilin yanvarın 1-dən qanun əsasında, miqrantlar alman dilində, ikinci dil kimi inteqrasiya kursunu keçməlidirlər, çünki inteqrasiya kursu digər məzmun və praktiki bacarıqlarla yanaşı, dinləyicinin ikinci dildə, bu halda alman dilində biliyini artırmalıdır (Boni, 1998, səh.3).

Qərb / Avropa təcrübəsinə əsasən, ikinci dilin tədris metodları xarici dilin tədris metodlarından konseptual baxımından fərqlənir. Konseptin mahiyyəti ondadır ki, ikinci dilin tədrisi zamanı ana dili amilinə böyük əhəmiyyət verilir. Ana dili ikinci dilin açarını təqdim edir. Məlumdur ki, ana dili insan üçün eyniləşmənin hissələrindən biridir, insan yalnız ana dilində mürəkkəb və təfəkkürə yüklü məzmunu başa düşə və yaş və inkişafa uyğun olaraq cümlələri və fikirləri ifadə edə bilər.

İkinci dilin bu rolu qazandığına qədər, ana dili insanın koqnitiv inkişafının təkanverici oxu olur. Müvafiq olaraq ana dilindən ikinci dilə keçiddə, ikinci dilin öyrənilməsində, ikinci dil müəlliminin dinləyicinin/şagirdin ana dilində həmsöhbəti olmadığı halda, müasir

texnologiyaların istifadəsi ilə, dinləyiciyə hər iki dildə mətnlər təklif edilə bilər. Müxtəlif ölçü və məzmunlu intermedani məzmunu olan mətnlər, yaş və dil biliyinin göstəricilərini nəzərə almaqla ikinci dilin müəllimlərinə dərs prosesində çox köməklik göstərir. Milli azlıqların / miqrantların yaşlı nəsli üçün ikinci dilin ana dilini əvəz etməməsi amilin xüsusi əhəmiyyət daşmasını nəzərə almaq lazımdır. Xüsusilə də uşaqlara gəldikdə, onların valideynləri: miqrantların və ya milli azlıqların nümayəndələri üçün çox vacibdir ki, onların ikinci dili/dövlət dilini öyrənən övladları ana dilini də lazımi səviyyədə bilsinlər. İkinci dilin öyrənilməsi ana dilinin aspektlərinin nəzərə alınması ilə davam etdirildiyinə görə, qəbul edən üçün ana dilinin qorunub saxlanılmasının müəyyən ön şərti yerinə yetirilmiş hesab edilir. Müvafiq olaraq ikinci dilin təlimi daha motivasiyalı şəkildə aparılır.

Qeyd etdiyimiz kimi, hal-hazırda ikidillilik/çoxdillilik miqrantların misalında nöqsan və ya qeyri-müvafiqlik deyil, özünü tanıma / eyniləşdirmə kimi təhlil edilir. Uşaqlar dilin/dillərin vasitəsilə daha çox məlumat alır, dilləri müqayisə etmək imkanına malik olurlar və bu da bir çoxları üçün gələcəkdə çox maraqlı ola bilər. İkidillilik dillərin dərk edilməsinə dəstək verir, bu da ikinci dilin tədrisində əsas məqsədi təqdim edir. Müvafiq olaraq müasir metodlarda ikinci dilin tədrisi zamanı ana dilinin aspektlərinin istifadəsinə, müqayisə analizinə, komparativistik diskurslara daha çox yer verilir.

İkinci dil, ana dilindən sonra gələn və ya ona paralel olan dil özünün dil və psixi-sosial

aspektlərini nəzərə almaqla başqa dilin, xarici dilin tədrisi amillərindən fərqlənir.

İkinci dilin və xarici dilin tədrisi metodları bir çox hallarda identik də ola bilər, amma bu iki, müxtəlif təyinatlı, bəzən də eyni dilin tədrisində əsaslı fərqlər də ola bilər. Xüsusilə də məlum olduğu kimi, bir çox hallarda, ikinci dil dövlət dili olur. İkinci dil milli azlıqlar, eləcə də miqrantlar üçün dövlət dili olur, hansında vətəndaş yaşamağı və bunun üçün də öz linqvistik-kommunikasiya aspektlərindən başqa, əlavə təyinatı da var, məsələn, vətəndaşın inteqrasiyası, ölkənin vətəndaş həyatına tamdəyərli cəlb olunması. Bunun üçün də ikinci dilin öyrənilməsi əsaslı şəkildə xarici dilin öyrənilməsindən fərqlənir və metodik aspektlərdə də ikinci dil üçün zəruri olan əlavə komponentləri, inteqrasiyanın vacibliyini əks etdirir.

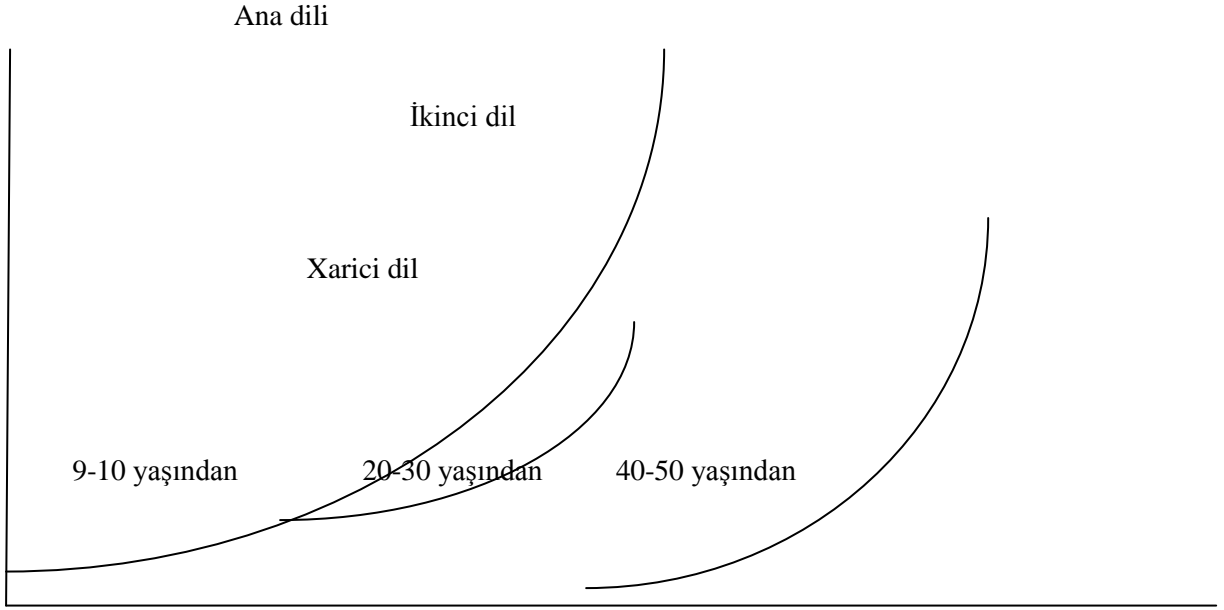
İkinci dilin tədrisi zamanı yaşa önəmli rol verilir. Xüsusilə də dil nə vaxt öyrənilir: yetkinlik yaşında və ya uşaqlıq dövründə. Bu cəhətdən ikinci dilin tədrisi strategiyaları da fərqlənir.

Bəzi tədqiqatların əsasında, birinci və ikinci dil arasında müəyyən fərq yaşda olur ki, dil neçə yaşında mənimsənilmişdir. Məs., Erik Leneberq (Lenberq 1966) ikinci dilin terminini müəyyənləşdirmək üçün yaşdan istifadə edir ki, yetkin tərəfindən hansı dil dərk edilərək öyrənilmiş və istifadə edilmişdir. Bir çox hallarda ikinci dilin statusu ilə dil bilgisinin ana dilindəki səviyyəsinə nail olmaq çətin olur.

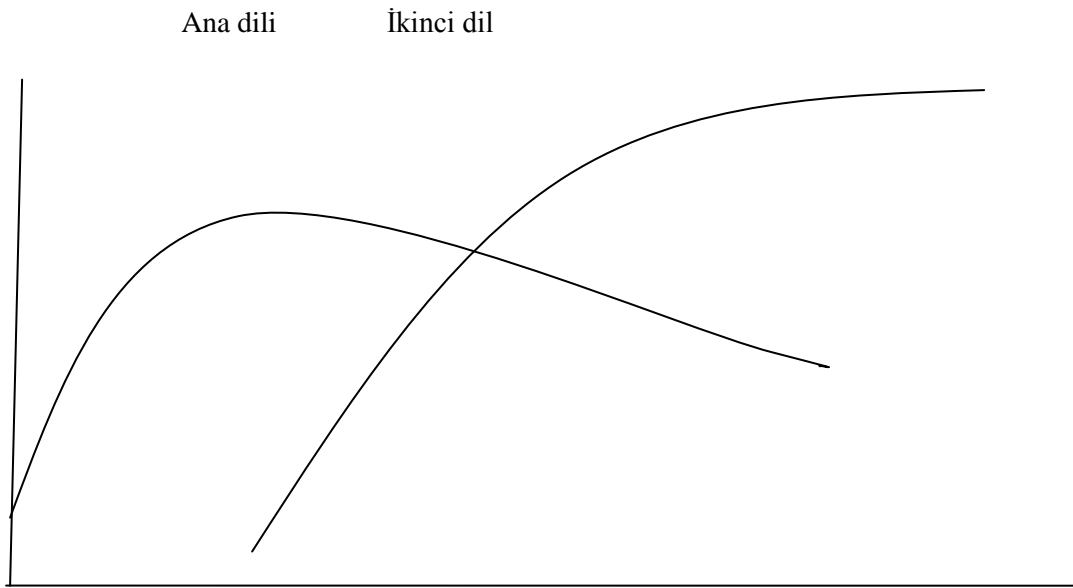
Bir mühüm amili də nəzərə almaq lazımdır ki, ana dili, müəyyən təməli, baza dili kimi mövcudluğunu uzun müddət ərzində bu statusla davam etdirir, amma yeniyetmələrlə əlaqədar artıq ana dili və ikinci dil arasında akademik inkişaf, akademik təlim arasında ilk növbədə əhəmiyyətsiz, sonra isə mühüm fərqlər müşahidə olunur. Uşaq məktəbdə, universitetdə ikinci dilə akademik yolla sahib olduğundan, yalnız ailədə, qohumlarla, dostlarla ana dilində danışdıqda, ana dilinin bilik səviyyəsi müəyyən yaşdan azalır və onu ikinci dil əvəz edir.

Müvafiq olaraq, ikinci dilin tədrisində yaş aspektini nəzərə almaqla iki şəkli göstərə bilərik:

Yetkinlər arasında ikinci dilin tədrisi

Uşaqlar arasında ikinci dilin tədrisi

İkinci dilin tədrisi bir neçə strategiyaya bölünə bilər:

Valideynlər və uşaqların qrupu

Ailənin yetkin və yeniyetmə üzvləri arasında dili bilmə səviyyəsi eyni olduqunda yaş qruplarının əvəzinə, integrativ, qarışıq qruplara bölünmə daha məqsədəuyğundur. Qeyd edilən strategiyanın güclü tərəfi ondadır ki, ailə üzvlərinin hamısına eyni tapşırıqlar, eyni mətnlər verilir, bu da ümumi motivasiyanı yaradır. Bu isə dilin təlimi/tədris zamanı önəmli komponentdir, çünki belə bir hallarda dili öyrənmək mürəkkəb, müəyyən problem kimi asanlıqla dəf edilə bilər. Belə bir hallarda valideynlər tez-tez sual verirlər: ailədə ana dilində danışmaq olarmı? İkinci dilin tədrisi qarışıq/integrativ qruplarda ana dilində kommunikasiyanı istisna etmir. Hesab olunur ki, ikinci dil öyrəniləndə integrativ qrupda (valideynlərin və övladların qrupu) ümumi terminologiya, qrammatik modellər, ikinci dilin qavranılmasının vahid obrazı yaranır, hansında ailə üzvləri sözləri, ifadələri bir-birinə izah edir, ikinci dilin qrammatik, dil aspektlərini müqayisə edir və analiz edirlər və bu da bütövlükdə, dilin öyrənilməsinə asanlaşdırır.

Nə qədər tez olarsa, bir o qədər də yaxşı olar

Məlum olduğu kimi, dilin öyrənilməsi erkən yaş qrupunda dilin tam dəyərli öyrənilməsinin özünəməxsus zamanətidir. Müvafiq olaraq, ikinci dilin tədrisində dilin erkən yaşında öyrənilməsi əhəmiyyətli

aspektidir. Bu cəhətdən isə tədrisin ənənəvi sxemi dəyişə bilər və belə alınar: məktəbdə ikinci dili öyrənən yeniyetmə yetkinlik yaşındakına dili öyrədir, ikinci dilin təliminin növbəti mərhələsində isə dil kurslarında (şənbə məktəbi, qeyri-rəsmi dil məktəbi) ikinci dili öyrənən valideyninə köməklik edir. Belə bir hallarda, dil çətinlikləri yeniyetmənin təcrübəsinin əsasında dəf edilir, çünki onun daha zəngin dil bilgiləri vardır.

Yaş definisiyası

İkinci dilin tədrisi zamanı həm dilin mənimsənilməsi səviyyəsinə əsasən dinləyicilərin definisiyası və təlimi, eləcə də yaş definisiyası təhlil edilə bilər. Dilin tədrisi strategiyasının valideynlərin və uşaqların birlikdə təlimi zamanı müsbət xüsusiyyətləri təhlil etməsinə baxmayaraq, demək olar ki, bir çox hallarda, xüsusilə də mədəni rəngarənglik şərtlərində, dinləyicilərin yaş səviyyəsinin əsasında bölünmələri özünü doğruldur. Yetkinlərin və uşaqların qruplarının bölünməsi bəzi mədəniyyətlərdə vacibdir, çünki uşaqlarla birlikdə öyrəndiklərində yetkinlərin müəyyən mənfi yanaşmaları yaranır, xüsusilə də səhvlər buraxılması, səhvlərin qrup üzvü (uşaq) tərəfindən düzəldilməsi, izah edilən materialın təkrarlanması çətinlikləri, qrup üzvü (uşaq) tərəfindən xatırlatma, və ya əksinə, yetkin tərəfindən, valideyn/böyük mövqeyindən və s. həssas amil ola bilər.

Vəziyyətin inteqrasiyası

“Dünya bir-biri ilə uşaq bağçasında görüşür” kitabında (Vainhaym, 2005) qeyd edilir ki, vəziyyətin inteqrasiyası ikinci dilin tədrisi zamanı ən mane olan amillərdən biridir. Müvafiq olaraq, yaşayış mühiti, tez-tez və intensiv kommunikasiya, iş, məktəb, uşaq bağçası, mağaza.... çoxalan inteqrasiyanın, eləcə də ikinci dilin öyrənilməsinin əsas/başlıca motivasiyasına çevrilə bilər.

Gündəlik həyatda aktual olan kommunikasiya metodu, qrupda və tərəfdaş iş metodları, rollarla oyunlar bu metodların iştirakçılarının vətənlərində, regional/yerli qrupda və ikinci dildə danışan xalq arasında da aktual ola bilər. Öz-özünə öyrənməyə dəstək verən metodlar, məsələn, məktublar yazmaq, informasiyanı müstəqil şəkildə axtarmaq və s.

İkinci dilin tədrisi zamanı hansı metodik yanaşmalardan istifadə edə bilərik

İstifadə edilən ədəbiyyat:

- Bohn, 1998 - Ocke-Schweden Bohn, Wahrnehmung fremdsprachlicher Laute: Wo is das Problem?, im Buch: Tuebinger Beitrege zur Linguistik, Serie A: Language Development, Tuebingen, Narr, 1998.
- Beyker, 2010 – Kolin Beyker, İkidilli təhsilin və ikidilliliyin əsasları, dördüncü buraxılış, Tb., 2010.
- Qabuniya, Ezuqbaiya, Qiria, 2010:- Kaxa Qabuniya, Lali Ezuqbaiya, Çabuki Qiria, Müasir Gürcüstanda dil vəziyyəti, Tbilisi 2010.
- Leneberg, 1966 - Lenneberg E. H. , The national history of language, Cambridge 1966.
- Dövlət dilinin tədrisi məsələləri, 2011 - Dövlət dilinin tədrisi məsələləri: problemlər və çağırışlar, Beynəlxalq elmi konfransın materialları, Tbilisi, Batumi 2011.
- Ulrix..., 2005 - Ulich, M., Oberhuemer, P., Soltendieck, M. (2.Aufl. 2005). Die Welt trifft sich im Kindergarten. Weinheim und Basel: Beltz Verlag.

Nino Popiashvili

Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University

Bilingualism and state language: Approaches and Strategies

ABSTRACT

The paper presents modern approaches during the second language and state language teaching process, in particular, second language learning strategies. When the level of the second language possession is the same within young and elder members of family, it is advisable to divide language learners as a mixed group instead of age group, because in this case language acquisition is easier. Second language teaching process in the mixed/integrated group doesn't exclude communication on the native language, but it is considered that, during the second language acquisition in the integrated groups (groups included parents and children) there are common terminology, grammatical models, common perceptions of the second language, where all the members of the family are involved in the learning process and remind each other vocabulary and expressions. They make a comparison and analyze of the second language grammatical and linguistic aspects, that makes learning process pleasant in overall.